

Ганчева В., завідувач сектору виховної роботи відділу наукового та навчально-методичного забезпечення змісту позашкільної освіти та виховної роботи, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ

Лященко Т., методист вищої категорії сектору виховної роботи відділу наукового та навчально-методичного забезпечення змісту позашкільної освіти та виховної роботи, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ СТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Дослідження людської поведінки, її прогнозування та саморегуляція завжди цікавили науковців. Чому людина поводить себе так, а не інакше у певних ситуаціях? Що рухає особистістю, коли вона приймає рішення? Що визначає інтереси, бажання та мотивацію поведінки людини? Усі ці питання об'єднує поняття «ціннісні орієнтації особистості».

Світ цінностей – це в першу чергу простір духовної діяльності особистості, її моральної свідомості, це світ внутрішньої культури людини. Система цінностей, якою в процесі розвитку оволодіє особистість, в подальшому впливає на усі сторони діяльності людини, визначає її життєві пріоритети.

Актуальність проблеми зумовлена потребою набуття особистістю ключових компетентностей, взаємопов'язаних через ціннісні орієнтації, необхідних для соціалізації та громадянської активності, свідомого життєвого вибору, трудової діяльності, відчуття відповідальності, шанобливого ставлення до суспільства, родини, довкілля і культури.

Ціннісні орієнтації є важливим елементом структури особистості. Вони визначають її інтереси, прагнення, світоглядні позиції, формують ставлення до оточуючих, регулюють поведінку, відіграють вирішальну роль на етапі вибору професійної діяльності та подальшого життєвого шляху підрастаючого покоління. Цінності дозволяють особистості гармонійно існувати в оточуючому її світі, відчувати себе його частиною [1].

Ціннісні орієнтації особистості визначають свідоме ставлення людини до соціальної дійсності, їх формування сприяє процесу розвитку особистості в цілому. Оволодіння системою цінностей завжди характеризується індивідуальною наповнюваністю та вказує спрямованість діяльності особистості. Це своєрідна життєва орієнтація, що визначає моральні принципи особистості, її поведінку, певну межу, яку «не перетне» людина у своїх вчинках та діях.

На думку В. Ядова ціннісні орієнтації є центральною ланкою особистості, що визначає її ставлення до суспільства, соціальної групи, самої себе. Такий підхід науковця свідчить, що формування ціннісних орієнтацій відбувається впродовж багатьох років, а сама система цінностей дозволяє спрогнозувати загальну спрямованість поведінки особистості. Ціннісні орієнтації – це своєрідна установка свідомості, що визначає потреби, бажання, прагнення, матеріальні та морально-духовні цінності суспільства. Вони являють собою накопичений життєвий досвід особистості і є важливим компонентом її структури [7; 8].

Аналізуючи наукову літературу зазначимо, що ціннісні орієнтації - це складний соціально-психологічний феномен, який характеризує спрямованість і зміст активності особистості. Формуються ціннісні орієнтації в ході засвоєння соціального досвіду і виявляються в прагненнях, переконаннях, світогляді тощо. По суті, ціннісні орієнтації виступають найважливішим регулятором суспільної поведінки.

Педагоги (П. Ігнатенко, О. Сухомлинська та інші) переконані, що ціннісні орієнтації – це певний механізм впливу на особистість дитини та її поведінку, а виховання, в основі якого лежать кращі людські цінності – основний шлях реалізації духовно-морального потенціалу особистості [3; 7].

Дійсно, моральне виховання дитини є важливим аспектом у становленні її як соціальної істоти. Майбутнє нашого суспільства, його розвиток та процвітання багато в чому залежить від того, з якими моральними принципами та ідеалами увійде в нього підростаюче покоління.

Дітей потрібно змалечку залучати до моральних цінностей, щоб у них сформувалися ті моральні якості, що дозволять їм жити згідно принципів, норм та правил моралі даного суспільства. Моральне виховання – це основа всієї виховної системи, ключовий елемент всебічного розвитку особистості.

Сім'я є найпершим та найвпливовішим виховним осередком, що закладає підвалини ціннісно-мотиваційної сфери особистості, формує її моральні принципи. Вона є природнім та найбільш стабільним елемен-

том суспільства, забезпечує його економічний, соціальний та духовний розвиток.

Науковці (А. Бодальов, Я. Корчак, А. Макаренко та інші) зазначають, що саме моральний клімат у родині: стосунки батьків одне з одним, з дітьми, реакція на події, тон та манера спілкування характеризує відношення її членів до оточуючих. Ціннісні орієнтації, система цінностей, які сповідує сім'я визначають її погляди, потреби, інтереси та мотиви, на основі яких робляться ті чи інші вчинки, задовольняються морально-духовні запити і в результаті, формується певна модель життя. Тому дуже важливо, щоб сімейне виховання збагачувало дитину духовно і було першоосновою для формування кращих людських якостей [2; 4; 5; 10].

Сьогодні відбуваються суттєві зміни виховної стратегії сім'ї як транслятора суспільних цінностей. Дестабілізація суспільства і суперечливість життєвих ціннісних пріоритетів особливо яскраво відбивається на формуванні нинішнього покоління Батьки вимушені констатувати, що у нових суспільно-економічних та політичних умовах багато з вивіренних часом цінностей сімейного виховання виявилися недієздатними. Тому головною метою виховання є виховання цінностей, які формуються на основі потреб та інтересів. Саме цінності детермінують потреби, які впливають на рушії механізми активної діяльності людини [10].

Дослідники вважають, що зміни в суспільстві зумовлюють зміни й у системі цінностей і навпаки, з переоцінки цінностей розпочинаються зміни у суспільстві.

Поряд із сім'єю заклади освіти є не менш потужним виховним середовищем, де нероздільно поруч з навчанням стоїть виховання. Реформування та розвиток української освіти передбачає запровадження ціннісного підходу в усі ланки навчально-виховного процесу. Виховна робота у закладах освіти має бути спрямована на формування ціннісного ставлення і судження у підростаючого покоління, вміння вибудовувати доброзичливі й толерантні стосунки із оточуючими.

З метою удосконалення технології виховної роботи, формування ціннісних орієнтацій особистості у виховному середовищі навчального закладу було розроблено програму «Українська родина». Запровадження Програми передбачає вирішення таких завдань:

формування ціннісно-мотиваційної сфери особистості учнівської та студентської молоді;

розширення знань, умінь та навичок, спрямованих на розвиток професійних та громадянських цінностей учнівської та студентської молоді;

формування ціннісного ставлення до сім'ї, держави, професійної та громадської діяльності;

розвиток прагнення учнівської та студентської молоді до самовдосконалення ціннісних орієнтацій.

Реалізація поставлених завдань можлива за умови чіткої та правильної організації виховної роботи навчального закладу.

Програму було впроваджено в закладі загальної середньої освіти м. Біла Церква.

На початку дослідження було проведене анкетування учнів. В опитуванні брали участь учні 9 (64, 1%) та 10 (35,9 %) класів, всього 64 особи. Після впровадження Програми анкетування було проведено повторно.

У ході опитування респонденти мали для себе визначитися з рівнем значущості для них представленого набору основних людських цінностей.

Наводимо порівняльні таблиці відповідей респондентів на запитання «Що вас найбільше хвилює?»

Назва цінності	До (кількість респондентів)	Після (кількість респондентів)
цікава робота	45	49
здоров'я	44	46
щаслива сім'я	42	47
розвиток своїх здібностей, самореалізація	41	44
особиста свобода, незалежність у судженнях та діях	39	43

Найменше респондентів хвилює:

Назва цінності	До (кількість респондентів)	Після (кількість респондентів)
життя згідно з релігійними нормами	4	7
керувати людьми	7	5
допомога іншим людям, волонтерство	9	12
досягнення високого статусу в суспільстві	23	21
накопичення багатства та високі доходи	32	30

Анкетування показало, що достатньо великій кількості опитаних респондентів було важко визначитися з відповіддю:

Назва цінності	До (кількість респондентів)	Після (кількість респондентів)
керувати людьми	24	19
допомога іншим людям, волонтерство	18	16
життя згідно з релігійними нормами	17	16
досягнення високого статусу в суспільстві	16	13
накопичення багатства та високі доходи	15	13

Цей факт засвідчує, що у період формування та становлення особистості дуже важливий позитивний вплив на неї з боку оточення: сім'я, вчителі, однолітки. Тому виховання слід розглядати як процес цілеспрямованого формування особистості, тобто ефективної взаємодії всіх учасників виховного процесу, спрямованої на досягнення поставленої мети.

Ціннісні орієнтації є важливим компонентом структури особистості, в них ніби резюмується весь життєвий досвід, накопичений особистістю в її індивідуальному розвитку. Цей компонент є певним ядром свідомості, навколо якого обертаються помисли, почуття і подальші рішення та дії особистості, залежно від обставин.

Аналіз відповідей респондентів після апробації розробленої програми «Українська родина» підтверджує її ефективність та необхідність подальшого впровадження.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. 3-е изд. Санкт-Петербург [и др.] : Питер, 2016. 282 с.
2. Бодальов О. О. Психология про особистість. М., 1988. 188 с.
3. Ігнатенко П. Р. Аксиологія виховання: від термінології до постановки проблем. Педагогіка і психологія. 1997. № 1.
4. Корчак Я. Як любити дітей. Київ: Рад. школа, 1976.
5. Макаренко А. С. загальні умови сімейного виховання. *Твори: У 7 т. Т. 4.*
6. Тищенко С.П. Психологія виховного впливу сім'ї на дитину. Київ : Тов-во Знання УРСР. Серія 7, «Педагогічна». 1982. № 11.
7. Цінності освіти і виховання: наук.-метод. зб. / за заг. ред. О. В. Сухомлинської. Київ., 1997. 224 с.
8. Ядов В. А. Социологическое исследование: методология, программа, методы. М.: Наука, 1972. 241 с.
9. Ядов В. А, Магун В. С, Борзикова П. В., Водзинская В. В., Каюрова В. Н., Саганенко Г. И., Узунова В. Н., Семенов А. А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности / под. ред. В. А. Ядова. Л.: Наука, 1979. 264 с.
10. Воронцова Е., Ївженко Ю. Дослідження ціннісних орієнтацій студентів закладів вищої освіти І-ІІ рівнів акредитації. *Нові технології навчання: зб. наук. праць.* ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Київ, 2020. Вип. 93. С. 58–69.